

מדריך למורה

מערך שיעור זה הינו חלק מפעילות חודש תקומה וגבורה במערכת החינוך, העוסק בערכים המחברים בין העבר, ההווה והעתיד בצל האתגרים הנוכחיים שהמדינה מתמודדת עמם. לפניכם, בשקפים 8-1, מדריך מקצועי המיועד לתמוך בהנחיית השיעור. המדריך נועד להציע הכוונה מתודולוגית ודגשים שיסייעו לכם בהובלת השיעור באופן מיטבי. שקפי השיעור יופיעו משקף 9 ואילך.

אנו מזמינים אתכם להיעזר בחומרים אלו כמצפן מקצועי המותאם למטרות הלימודיות ולצרכי התלמידים. [למעבר למסמך מונגש](#)

שקפים 9-11: שקפי פתיחה

שקפי הפתיחה של השיעור. יש להציג את נושא השיעור: מזמור פ"ג כתפילה הנאמרת בשעת מצוקה לאומית ומאבק קיומי, המזכירה כי המאבק של עם ישראל לאורך הדורות אינו רק גשמי אלא גם רוחני ואמוני.

כדאי לפתוח בצפייה באחד משני הסרטונים (הרב עובדיה יוסף בטקס יום השואה או חייל בטקס יום הזיכרון בדקות המצוינות בשקף), ולבקש מהתלמידים לרשום במחברת: מדוע לדעתם נבחר דווקא המזמור הזה לקריאה בטקסי זיכרון לאומיים? במהלך הצפייה ובעקבותיה, עודדו את התלמידים לחשוב על הקשר שבין המילים העתיקות למציאות המוכרת להם.

ניתן לחלק מראש דפי עבודה עם פסוקי המזמור, וכן להיערך עם מחשבים או טאבלטים לשימוש במחולל תמונות וכלי בינה מלאכותית בהמשך השיעור.

מדריך למורה

שקפים 12-13: אדוות ראשונות – תחילת המזמור

שקפים אלו עוסקים בהבנת החלק הראשון של המזמור. הציגו בפני התלמידים את פסוקים א-ט, תוך שימת דגש על הלך הרוח הכללי – תחושת איום קיומי מצדו של עם מוקף אויבים רבים. יש להנחות את הקריאה כך שתלמידים יבחינו בבקשות מן ה' – "אל דומי לך", "אל תחרש", וכן בפירוט של שמות האויבים המאיימים להשמיד את עם ישראל. לאחר הקריאה, עברו ללימוד פירוש של המלבי"ם לפסוקים אלו, והראו כיצד הוא מפרש את ההתאגדות נגד ישראל כמלחמה רוחנית ואמונית, ולא רק לאומית. ניתן לשאול: מהו הרצון המשותף לכל האויבים? מה משמעות הביטויים: "צפוניך", "שם ישראל", ו"ברית יכרתו"? מטרת שלב זה היא להעמיק את הבנת המזמור דרך הפרשנות ולעורר דיון על משמעות המושג "מלחמה אמונית".

מדריך למורה

שקפים 14-15: פירוש המלבי"ם

בחלק זה של השיעור נעסוק בפרשנות למזמור שמציע המלבי"ם. המלבי"ם מדגיש כי שורש המאבק המתואר במזמור איננו רק פוליטי או צבאי, אלא מהותי ואמוני – מלחמה על נוכחות ה' בעולם. אויבי ישראל מבקשים להשמיד לא רק עם, אלא את מה שהוא מייצג. לשם כך, נחתמה "ברית" בין האומות – לא כדי להשיג שליטה טריטוריאלית, אלא כדי למחוק את ייחודו של עם ישראל ואת "צפוניך" – העניינים האלוהיים הצפונים בו. בשלב זה נזמין את התלמידים לשוב אל פסוקי המזמור ולאתר את המילים שמבססות את פירוש המלבי"ם: "אֹיְבֶיךָ", "מִשְׁנֹאֶיךָ", "וַיִּתְּעֻצּוּ עַל צָפוֹנֶיךָ", "שֵׁם יִשְׂרָאֵל", "עֲלֶיךָ בְּרִית יִכְרְתוּ". מומלץ לפתוח דיון: כיצד קריאה זו משנה את הבנת המזמור? אילו השלכות יש לה על הדרך שבה אנו תופסים מאבקים קיומיים בהיסטוריה של עם ישראל?

מדריך למורה

שקפים 16-18: אדוות ראשונות – החלק השני של המזמור

בחלק זה של המזמור (פסוקים י-טז), המשורר מבקש מה' לפעול ולנקום באויבים, תוך אזכור אירועים היסטוריים מתקופת השופטים – מלחמת דבורה וברק וגדעון נגד המדיינים. נקרא ביחד את המשך המזמור ולאחר מכן נחלק את הכיתה לשתי קבוצות, כל אחת תבחן את אחד מהאירועים ותציג את התובנות שלה לכיתה. הדגש הוא על ההקבלה בין הסיפור המקראי לבין מזמור פ"ג – מהו המסר שטמון באזכור אירועים אלו דווקא? מדוע מבקש המשורר לשחזר את אותן הצלחות היסטוריות? בשלב זה חשוב להדגיש את הכוח המוסרי והרוחני שבפנייה אל העבר לצורך השראה להווה.

מדריך למורה

שקף 19: סיום המזמור

בשקף זה נדבר על סיום המזמור (פסוקים י-טז). לאחר הקריאה המשותפת, נבקש מהתלמידים לשים לב לשינוי הטון – ממלחמה וכעס לתפילה לתיקון. הפסוקים מדגישים תקווה לכך שהאויבים יכירו במלכות ה', ולא רק יובסו צבאית. נדון עם התלמידים לפי השאלות המופיעות בשקף תוך כדי קשירה בין הפתיחה – בה ה' מתבקש שלא לשתוק – לבין הסיום – שבו כל הארץ תכיר בו כעליון. בשלב זה מומלץ להוביל שיח פתוח שבו כל תלמיד יוכל לבטא את תחושותיו.

מדריך למורה

שקף 20-22: משימת חקר באמצעות בינה מלאכותית

בשלב זה התלמידים ייצאו למשימת חקר באמצעות ChatGPT. חלקו את הכיתה לזוגות או קבוצות קטנות, וכל קבוצה תבחר אחת משתי משימות:

- לבחור פסוק מרכזי מהמזמור ולנסח בעזרתו פרומפט ל- ChatGPT שמטרתו לאתר פסוק אחר בתנ"ך שמבטא רעיון דומה.
- לבחור אחת ממלחמות הקיום של עם ישראל במאה השנים האחרונות (למשל: מלחמת העצמאות, ששת הימים, חרבות ברזל), ולבחון אם היא מתאימה לתיאור המופיע במזמור – קרי: מלחמה נגד ה' ונגד שמו דרך התקפה על עם ישראל. יש להנחות את התלמידים לנסח פרומפט מדויק, ולבקש מה- ChatGPT להציג מקורות תומכים או נימוקים. חשוב לעודד אותם לשאול לפחות שלוש שאלות מקדמות במהלך השיח עם המערכת. בסיום, כל קבוצה תנסח תובנה מרכזית שעלתה מן החקר שביצעה ותציגה בכיתה.

מדריך למורה

שקפים 23-24: רואים את השלם, דיון מסכם

לאחר הלמידה המעמיקה של המזמור, זהו הזמן לעצור, להביט לאחור ולחבר את כל חלקי השיעור לתמונה אחת שלמה. בשקף זה נבקש מהתלמידים להתבונן מחדש במסר המרכזי של המזמור ולשאול את עצמם: כיצד הרעיונות שבו – המאבק הקיומי, התחינה לעזרת ה', והתקווה להכרה אוניברסלית באלוהות – נוגעים לחיינו כיום כיהודים וישראלים? עודדו את התלמידים לשתף מתוך הלב – כיצד הבינו את המזמור בתחילת השיעור וכיצד הם מבינים אותו עכשיו? האם התוכן הרוחני של המזמור משנה את הדרך שבה הם מסתכלים על מציאות חיינו בארץ? ניתן לנהל שיחה פתוחה במליאה, או להציע לתלמידים לכתוב משפט מסכם במחברת או על פתק. מטרת שלב זה היא לא רק לסכם את החומר, אלא לחבר אותו לזהות האישית והקהילתית של הלומדים, ולעודד הפנמה רגשית של התכנים שנלמדו.

מדריך למורה

שקף 25: מעבר לאופק, סיכום השיעור

סיימו את השיעור בסיכום משמעותי – חזקו את ההבנה שמזמור פ"ג אינו רק תיאור של מצוקה לאומית, אלא קריאה לפעולה רוחנית: אמונה, תפילה, והכרה בכך ששם ה' הוא שמוביל את עם ישראל. הדגישו את התקווה הגדולה שמופיעה בסיום המזמור: שהאמת האלוהית תאיר את העולם כולו. ניתן לסיים גם באמירה אישית של כל תלמיד על מה לקח מהשיעור או במה הפסוק האחרון נוגע לו.

תנ"ך ממלכתי דתי

"כי הנה אויבך יהמיון"
מאבק אמונה ותקומה

מפגשים בחברה
הישראלית

ערבות
הדדית

הקשר
לעם ולמדינה

הנצחה
וגבורה

מטרות השיעור

הנצחה וגבורה, הקשר לארץ ולמדינה

במהלך השיעור:

- **נכיר** את מזמור פ"ג ונבין את ההקשר הלאומי-היסטורי שלו.
- **נבין** את ההיבט האמוני במאבק הקיומי של עם ישראל לאורך הדורות על פי פירוש המלבי"ם.
- **נקשר** בין המזמור העתיק למציאות בת ימינו בשימוש בכלי בינה מלאכותית.

מפגשים בחברה
הישראלית

ערבות
הדדית

הקשר
לעם ולמדינה

הנצחה
וגבורה

רגע לפני שנתחיל, בואו נצפה יחד בסרטונים הבאים:

הראשון לציון, הרב עובדיה יוסף ז"ל, קורא את המזמור בטקס יום השואה.

הקראת המזמור בטקס יום הזיכרון לחללי מלחמות ישראל (בין הדקות 9:55 - 11:30)

בזמן הצפיה, חשבו וכתבו את תשובותיכם במחברת:

מדוע, לדעתכם, נבחר דווקא מזמור זה לקריאה בטקסי זיכרון לאומיים?

מזמור פ"ג בספר תהילים

נקרא ביחד את החלק הראשון של המזמור:

א שִׁיר מִזְמוֹר לְאַסָּף.

ב אֶ-לֹהִים אֵל דָּמִי לָךְ אֵל תַּחֲרַשׁ וְאֵל תִּשְׁקֹט א-ל.

ג כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יִהְיֶינּוּ וּמִשְׁנָאֶיךָ נִשְׂאוּ רֹאשׁ.

ד עַל עֲמֻקָּה יַעֲרִימוּ סוֹד וְיִתְעַצּוּ עַל צְפוּנֶיךָ.

ה אָמְרוּ לָבוּ וּנִכְחִידֵם מִגּוֹי וְלֹא יִזְכֹּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד.

ו כִּי נִוְעָצוּ לֵב יַחֲדוּ עָלֶיךָ בְּרִית יִכְרְתוּ.

ז אֱהִי אֲדוֹם וְיִשְׁמַעֲלִים מוֹאֵב וְהַגְרִים.

ח גָּבַל וַעֲמֹן וַעֲמֶלֶק פָּלְשֶׁת עִם יִשְׁבִּי צוּר.

ט גַּם אֲשׁוּר נִלְוָה עִמָּם הָיוּ זְרוּעַ לִבְנֵי לוֹט סֵלָה.

• מהו לדעתכם הנושא של המזמור?

• מהן הבקשות השונות מהקב"ה?

אדוות ראשונות

המשורר מתאר מצוקה לאומית גדולה:
עמים רבים המתאגדים נגד עם ישראל.
לכל עם עשויים להיות מניעים אחרים
למלחמה בישראל, אולם בבסיס הסיבות
הפרטיות מסתתר רצון משותף: "אָמְרוּ לָכֹה
וּנִכְחִידֵם מִגּוֹי וְלֹא יִזְכָּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד" (פסוק ה).

פירוש המלבי"ם

"הנה אויבך יהמיון אלה ההומים הם אויבך, ונגדך הומים, ענה אותם, ואל תשקט כי משנאיך נשאו ראש הנושאים ראש להרע בפועל הם משנאיך, ועליך באו, וצריך אתה לעשות להלחם נגדם. על מה שיערימו סוד על ישראל הוא מצד שהם עמך, ויתיעצו, ועקר העצה שלהם ותכלית מגמתם הוא על צפוניך על עניני האלוהות הצפונים [הענין המרכזי שמפריע לגוים הם עניינים הקשורים לה'], כמו – על אמונת האחדות [האמונה שיש אל אחד] ועל קשר אלהותך והשגחתך על ישראל [הקשר המיוחד בין ה' לעם ישראל], ועל התורה והמצוות שנתת להם- שרוצים לבטל זה מאתם: אמרו זה לזה, לכו ונכחידם מגוי כדי שלא יזכר שם ישראל עוד, שרוצים לבטל שם ישראל, ששם זה מורה על שמונהגים למעלה מן הטבע [ההשגחה על עם ישראל היא מעל הטבע], ושהם מושגחים מה', ששם זה לא יזכר עוד, ואם כן עיקר ביאתם הוא לבטל את האמונה, ועליך באו על אלהותך הנודע בעולם על ידי ישראל."

אדוות ראשונות

נראה כי על פי פירוש המלבי"ם המלחמה היא אמונית.

חשבו וכתבו במחברתכם:

- מהו הרצון המשותף לכל האויבים המוזכרים בפרק?
- לשם מה כרתו ברית?
- שובו אל הפרק ומצאו בו את המילים שמבססות את פירוש המלבי"ם – "אוֹיְבֵיךָ", "מְשַׁנְאֶיךָ", "וַיִּתְּעֲצוּ עַל צְפוּנֶיךָ", "לֹא יִזְכָּר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד", "עָלֶיךָ בְּרִית יִכְרְתוּ".

חלקו השני של המזמור

נקרא את חלקו השני של המזמור:
י עֲשֵׂה לָהֶם כְּמִדֵּין כְּסִיסְרָא כִּיבִין בְּנַחַל קִישׁוֹן.
יא נִשְׁמְדוּ בְּעֵין דָּאֵר הָיוּ דִמֵּן לְאַדְמָה.
יב נְשִׁיתֵמוּ נְדִיבֵימוּ כְּעֵרֵב וְכִזְאֵב וְכִזְבַּח וְכִצְלֻמָּנֶע כָּל נְסִיכֵימוּ.
יג אֲנָשׁר אָמְרוּ נִירְשָׁה לָנוּ אֶת נְאוֹת אֱ-לֹהִים.
יד אֱ-לֹהֵי נְשִׁיתֵמוּ כִּגְלָגַל כְּקֶשׁ לִפְנֵי רוּחַ.
טו כְּאֵשׁ תִּבְעֵר יַעַר וְכִלְהָבָה תִּלְהֵט הָרִים.
טז כֵּן תִּרְדְּפֵם בְּסַעְרָךְ וּבְסוּפְתְּךָ תִּבְהֵלֵם.

אדוות משותפות

בחלקו השני של המזמור המשורר מבקש מהקב"ה
לנקום את נקמתו מאויביו.

המזמור מזכיר שני אירועים היסטוריים מימי השופטים:

- מלחמת דבורה וברק בכנענים (שופטים ד-ה)
 - מלחמתו של גדעון במדיינים ובשרים שלהם (שופטים ז-ח)
- נתחלק לשתי קבוצות,** כאשר כל קבוצה תיזכר באחד
האירועים ותציג אותו לקבוצה האחרת.
- חשבו** מה מייחד כל אחד מהאירועים ומדוע בחר
המשורר להזכיר אותו כאן.

משתפים במליאה

סיום המזמור

נקרא את הפסוקים החותמים את המזמור:

יז מלא פניהם קלון ויבקשו שמך ה'.

יח יבשו ויבהלו עדי עד ויחפרו ויאבדו.

יט וידעו כי אתה שמך ה' לבדך:

עליון על כל הארץ.

חשבו וכתבו במחברתכם:

- מה הקשר בין פתיחת המזמור לבין התפילה החותמת אותו?
- מה המשורר מבקש מה'?
- כיצד המזמור מסתיים?

אדוות משותפות

עבודה בקבוצות

התחלקו לזוגות ובחרו נושא מבין הנושאים שיופיעו בשקופית הבאה. עליכם להיעזר בצ'אט כדי למצוא את התשובה לשאלה. הנחיות נוספות:

- כתבו פרומפט מדויק. בקשו מהצ'אט את המקורות שעליהם הסתמך וביחרו באופן ביקורתי את המקורות ואת המידע.
- במהלך השיח עם הצ'אט עליכם לשאול לפחות שלוש שאלות פוריות ומקדמות.
- כתבו תובנה אחת שעלתה מהחקר שביצעתם עם הצ'אט.

אדוות משותפות

עבודה בקבוצות

- המזמור מתאר עמים רבים המקיפים את עם ישראל. המטרה המשותפת להם היא לפגוע דווקא בעם ישראל ובארץ ישראל כמייצגי שם ה' בעולם - מלחמה אמונית. יש לבחור פסוק מהמזמור שמייצג את הרעיון המרכזי הזה ולנסח פרומפט ל- ChatGPT כך שיציע פסוק נוסף בתנ"ך מפרק אחר שמבטא רעיון דומה. מתוך ההצעות שתקבלו יש לבחור את הפסוק המתאים ביותר ולנמק את בחירתכם.
- נבחר את אחת ממלחמות הקיום נגד עם ישראל ב-100 השנים האחרונות ונבחן אם היא מתאימה לתיאור במזמור: מלחמה מכוונת נגד אמונת ישראל ונגד הקב"ה. ננסח פרומפט ל- ChatGPT שמנסח את תמצית המזמור ושואל אילו ראיות תומכות בכך שהמלחמה שבחרו מתאימה לתמצית הזו.

משתפים במליאה

רואים את השלם

שאלה לדיון –

כיצד המזמור והמסרים שלו נוגעים לחיינו כיהודים וישראלים במציאות העכשווית?

משתפים במליאה

מעבר לאופק

מזמור פ"ג בתהילים מלמד אותנו כי המאבק הקיומי של עם ישראל לאורך הדורות אינו רק מאבק לאומי-טריטוריאלי, אלא מאבק רוחני-אמוני שבו מתגלה יד ה' בהיסטוריה, ודרכו אנו מחזקים את האמונה כי "אַתָּה שְׁמָךְ ה' לְבִדְךָ עָלֵינוּ עַל כָּל הָאָרֶץ" גם בתקופות של אתגר ומצוקה לאומית.